

הרב מאיר ברקוביץ

כיצד אדם פורע חובו של חברו?*

ראשי הפרקים

- א. פתיחה
- ב. הלוח זוכה במעות תחילה
- ג. מחילה
- ד. מדין עבד כנעני
- ה. פדיון הבן
- ו. הסכמת הלוח
- ז. שוקל את שקלו
- ח. וכן לענין ממונא
- ט מעשה פרעון אך לא בע"כ
- י. לסיכום

א. פתיחה

נחלקו תנאים בדיון פורע חובו של חברו האם חייב בעל החוב לשלם לפרוע החוב או לא. אך נראה שלכו"ע החוב עצמו נפרע. וצ"ב מנלן פשיטות זו ובעיקר מה טעמה? כיצד אדם פורע חובו של חברו?

מצאנו דין פורע חובו של חברו אף במקום שהמלוה מחזיק משכון. האבני נזר (אבה"ע סימן שמט) שואל למי שייך המשכון לאחר שאדם אחר פרע החוב? ויש לעיין במה נפקע החוב או השעבוד מהמשכון כשאדם אחר - שאינו הלוח, פורע למלוה את החוב?¹

לוח יכול לפרוע חובו בעל כרחו של המלוה. האם אדם שלישי יכול לפרוע החוב בעל כרחו של המלוה? בשאלת פרעון בע"כ יש לדון בשתי נקודות: פרעון בע"כ אי שמיה פרעון אי לאו? ועוד, האם יש אפשרות שלוח יפרע החוב

* עיקרי הדברים נאמרו בשיעור בכולל, שלהי טבת תש"ע.

¹ ויש עוד לעיין האם ומה ניתן להסיק מכך שישורשים פורעים חוב אביהם. במסגרת זו יש כמובן לדון בהגדרת חיוב היתומים לפרוע חוב אביהם ובאיזו מידה הפך חוב זה להיות חוב שלהם עצמם ואכמ"ל.

כיצד אדם פורע חובו של חברו?

בלי הסכמת המלוה ובאופן שאינו זוכה במעות? (ויש להסתפק לצד שני האם אפשר לפרוע החוב בעל כרחו של הלוה, ועוד חזון מועד).

ב. הלוה זוכה במעות תחילה

כתב החזו"א (אבה"ע קלו לנדריס דף לג) :

יש לעיין בטעם שאחד פורע חובו של חברו, אם הוא מטעם שהלוה זוכה במעות ע"י קבלת המלוה וא"כ המלוה הוא שלוחיה של הלוה?

מדברי החזו"א ניכר שהתקשה בשאלה כיצד אדם פורע חובו של חברו. ואכן במחשבה ראשונה נראה היה, שאין אפשרות ל'מעשה פרעון' אא"כ כסף הפרעון הוא כספו של הלוה. ולכן מציע החזו"א שהמלוה יזכה בכסף עבור הלוה ויחזור ויזכה ממנו.²

החזו"א דוחה אפשרות זו :

וא"כ איך מותר במודר הנאה?

ר"ל, דלצד זה פורע החוב מזכה תחילה את הכסף ללוה נמצא מהנהו באופן ישיר. (ובמשנה בנדריס איתא דמודר הנאה פורע לו חובו).

ג. מחילה

יש לפרש באופן אחר (ע"ש בחזו"א): פורע חובו של חברו מהני מכח זה שהמלוה מוחל על החוב. פורע החוב מזכה כספו למלוה בתנאי שהמלוה ימחל על החוב.

² ובדומה לכך מצאנו בגט אשה. ע"י בדברי הפר"ח ריש הלכות גיטין בגט ע"י שליח ובעיני נייר של הבעל, וכתב השליח על נייר שלו. ועיי"ש בטור בשם הרמ"ה שהובאו בטור. ובבאור מחלוקתם ע"י האו"ש שסבור שנחלקו בגדרי שליחות. ויש לומר שלפי הרמ"ה השליח נותן הגט לאשה והיא זוכה בו עבור המגרש וחוזרת ומתגרשת בו וע"י עונג יו"ט סיק קז (באור אחר בדברי הרמ"ה ע"י שיעורי הגרש"ש עמ"ס גיטין). וכן צ"ל לנתה"מ (קצה,א) שהעדים מקנים הסודר לקונה, במסירתו למקנה וחוזר המקנה וזוכה בו לעצמו, לצורך הקנין. בקנין סודר בסודר של העדים. ונראה שכך מבואר בבי" חו"מ קצה במה שהביא מהתשובות המיוחסות. וע"ע אמרי בינה דאם אין האב מוחה אי"צ לדין עבד כנעני אלא מהני מדין זכייה, ר"ל שהכהן זוכה מהפודה עבור אבי הבן ואח"כ חוזר וזוכה לעצמו.

טרם נמשיך בדברי החזו"א נפנה לעיין בדברי המל"מ (מלוה ולוה ה,יד ד"ה כתב מרן) ביחס לשאלה הבאה: ראובן מודר הנאה משמעון. האם שמעון יכול למחול לראובן על החוב או שמא בכך מהנהו הנאה אסורה?

תוס' בכתובות קח כתבו שמודר הנאה פורע חובו של חברו כי הנאה זו אינה אלא בגרמא. האם מחילת החוב כמוה כהנאה בגרמא או שמא יש כאן הנאה ישירה יותר?

המל"מ עוסק בשאלה זו מצד דיני ריבית. ראובן מלוה לשמעון בתנאי ששמעון ימחל לו על חובות קודמים ביניהם. האם באופן זה יש איסור ריבית? ראובן מלוה לשמעון וקוצץ עמו שיוסיף על סכום הפרעון מחילת חוב. ייתכן ומחילה זו כמוה כפרעון חוב לחברו, שאינה נחשבת כהנאה אצל מודר הנאה.

ובלשון המל"מ:

שהמלוה את חברו על מנת שימחול לו את חובו לא הוי רבית קצוצה וכן למד הרב בגי' בח"ד סי' י"ז וכתב דטעמא דמילתא דכיון דלא מידי יהבי ליה בעין ואינם מוציאים עתה כלום מידם דמי לרבית מוקדמת כו' ודבריו תמוהים דשאני הכא דעד שעת ההלואה היו ביד המלוה בתורת הלואה ולא דמי כלל לרבית מוקדמת ויש מי שכתב דמחילת מלוה לא הוי רבית קצוצה משום דליכא הנאה למלוה וכדאמרין גבי מודר הנאה מחברו פורע לו את חובו משום דלא חשיבא הנאה מוחל לו חובו לא שייך ה"ט שהרי הפיוס אסור לו מ"מ הרי כתבו התוס' בפרק הכונס דאפילו ב"ח דוחק הניח מעותיו על קרן הצבי ואע"ג דלא שייך טעמא דפיוס לפי שיכול לומר לו הייתי מוצא הרבה בני אדם שהיו פורעים עבורי כו' וא"כ לפי טעם זה אף המודר עצמו מוחל לו חובו משום דמצי למימר לא אהנית לי כלום דבלא"ה הייתי מוצא אוהבים ואף דנימא דהמודר עצמו אסור למחול חובו משום דמ"מ מהנהו שא"צ לשלם חובו ואע"ג דגבי פורע לו חובו לא חשיב הנאה התם היינו טעמא שאינו אלא גרמא בעלמא שע"י שפורע זה לבעל חובו מיפטר וכמ"ש התוס' בפרק שני דייני (דף קח) אבל היכא שהמודר מוחל לו את חובו אסור לפי שמהנהו שא"צ לשלם חובו ולא שייך כאן לומר גרמא בעלמא הוא ויש קצת ראייה לדין זה מדאמרין בריש פרק אין בין המודר מקום שנוטלין עליה שכר תפול הנאה להקדש וכתב שם הר"ן וז"ל שאילו היה מוחל לו נמצא מהנהו ומ"מ לא מיקרי משום האי הנאה פורתא רבית קצוצה כיון

שהמחילה לא חשיב כנותן לו מעות שהרי קי"ל דמודר הנאה פורע לו חובו או משום טעמא דפיוס או משום טעמא דהייתי מוצא אוהבים ה"ה דגבי רבית נמי מחילת חוב לא חשיב רבית קצוצה משום הני טעמי אך קשה לי לטעם זה דלעולם במחילת חוב איכא הנאה אלא דלגבי מודר הנאה כיון דשלא ברשות פרע לא אסור משום דמצי למימר זאת ההנאה שעשית לי בלאו את נמי הייתי נהנה דמפייסנא ליה או שהייתי מוצא הרבה בני אדם שהיו פורעים בשבילי נמצא שלא הגיע לי מצדך הנאה אבל היכא שהתנה ואמר ע"מ שתמחול לי חובך פשיטא דאיכא הנאה טובא במחילת החוב שהרי גילה דעתו שאותה ההנאה שהיה יכול לקבל בין ע"י פיוס או ע"י אוהבים רוצה לקבלה בשביל ההלואה וזהו רבית קצוצה.

סיוע להבנה זו, שיסוד פריעת חובו של חברו הוא מכח מחילה נמצא בדברי הגרש"ש בשיעוריו למסכת ב"מ (סי' טו). שיטת תוס' בכתובות קח,א (ד"ה הא מני חנן) דדעת חנן דהלוה פטור מלשלם לפורע חובו כי אין כאן נתינת ממון מהפורע ללוה אלא שנפטר מחובו בגרמא בעלמא ותוס' שם דימו זאת למודר הנאה מחברו ואין לו מה יאכל הולך אצל חנוני וכו' והוא נותן לו ובא ונוטל מזה, דהתם אינו אלא גרמא. הגרש"ש טען שמדברי תוס' שאין כאן נתינה/הנאה ישירה מוכח שהחוב נמחל. וכדברי המל"מ הנ"ל.

אפשרות זו (מחילה) תתכן רק בפרעון שנעשה מרצונו של המלוה ולפי"ז יצא שא"א לפרוע חוב של אחר בע"כ של המלוה.

ד. מדין עבד כנעני

כנראה שהגבלה זו לא נראתה לחזו"א ולכן מציע החזו"א אפשרות שלישית:

אלא נראה שהוא מדין עבד כנעני. שחברו יכול לשם עבדו.³

(הרי שלחזו"א לא היה פשוט שאדם יכול לפרוע חובו של חברו מדין פרעון). ויש לעיין בדברי החזו"א הרי פשוט שא"א לקדש אשה - מדין ע"כ - בע"כ ואילו מדבריו ניכר שס"ל שניתן לפרוע חובו של חברו - מדין ע"כ - בע"כ של חברו (דאל"ה כשם שלא ניחא ליה לחזו"א מדין מחילה, הואיל ואינה בע"כ של המלוה הו"ה להצעתו מדין ע"כ ופשוט. אך החילוק ברור, החידוש בדין

³ בגדרי עבד כנעני והאם זהו דין מיוחד לקידושין או שניתן להסיק מכאן לשאר דוכתי עיי בדברי הרב גוסטמאן, קונטרסי שיעורים עמ"ס קידושין שיעור טו.

ע"כ שנתנית ראובן חשיב כנתינת שמעון (אף בלי מינוי שליחות) ובמקום שראובן יכול לפעול בע"כ של צד ג' גם מי שיפעל במקומו מדין ע"כ יוכל לפעול בע"כ של אותו צד.

ה. פדיון הבן

הרמ"א (יו"ד שה"י) מביא בשם הריב"ש: "אין האב יכול לפדות ע"י שליח". וצ"ב מדוע לא, וכפי שתמה הש"ך: הא קיי"ל בכל מקום דשלוחו של אדם כמותו, והביא מדברי הר"ן (פ' כל שעה) שמפורש כן שמהני שליחות לפדיון הבן.

וכתב הגר"א שם, כל זה (דברי הריב"ש) ו"ל:

כ"ז הוא תמוה דלא מיבעיא ע"י שליח דשלוחו של אדם כמותו אלא דאף אחר יכול לפדות אפי' בלא דעתו של אב דלא עדיף ממ"ש שאחר יכול לפדות כמ"ש בפ"ד דמ"ש⁴ וכן נטע רבעי כמ"ש בפ"ה וכן הקדש כמ"ש בערכין וכ"ש כאן שאינו אלא חוב בעלמא שהרי הכהן גובה ממשועבדים⁵ כמ"ש בבכורות מה"א-ב ושם אישתעבדו ניכסי כו' וע"ש כל הסוגיא ובקדושין כ"ט, ובתוס' שם וכי הפורע חובו של אחר אינו נפטר הלוא אלא דלכתחלה יותר מצוה באב וכמו מילה ושאר דברים שהאב חייב וגם בריב"ש ליתא מזה כלום אלא בדברי השואל שם וגם אינו מוכרח דבריו ועט"ז וש"ך⁶ (ע"כ).⁷

⁴ ע"י שו"ת חמדת שלמה יו"ד לא אתא כ שלא מצא כן במשניות מע"ש וצ"ח לתוס' ב"ק סח"ב ד"ה הוא דאמר, שמשעה שהוקדש דבר יצא מרשות בעלים וכל אחד יכול לפדות משא"כ רבעי שזכות הבעלים לאכלו בירושלים כמע"ש, ומבואר בדבריהם שלפדיון מע"ש ורבעי יש צורך בניחותא דבעלים. וא"כ צ"ב בדברי הגר"א. וע"ע עונג יו"ט סימן צג, שיעורי הגרש"ש ב"ק לדו, ובשו"ת הר צבי יו"ד סי' רמב ומשם לספר הדרת קודש (הגרצ"פ) סימן כז ובהערת המהדיר שם. וע"י חזו"א יו"ד קפה שהשיג על ראיות הגר"א.

⁵ לכאורה, מההלכה שיש שעבוד נכסים לפדה"ב יש להוכיח, שמצות הפדיון יוצרת/משמעותה חוב לכהן. האם יש כאן הוכחה שאין בפדיון תהליך מורכב יותר? הגר"א סבר שבפריעת החוב מתקיימת המצוה והיה מקום לסבור שבקיום המצוה נפרע החוב. כהבנה זו שפדה"ב גדרו פריעת חוב ע"י קוב"ש קידושין אות לו שתמה כיצד מהני מתנה ע"מ להחזיר בפדיון הבן הרי פשיטא שלא מהני מתנה ע"מ להחזיר לפריעת חוב, ות"ר: "וצ"ל דחוב פדה"ב הוא בתולדה מהמצוה וכיון דהמצוה מתקיימת במתנה ע"מ להחזיר כמו בכל מתנות כהונה ממילא מסתלקת החוב... אלא דקשה מהא דבספק פדיון הממע"ה ואם העיקר הוא המצוה ראוי לילך בספקו להחמיר". בגדרי פדיון הבן ע"י מש"כ בשמעתין גליון 150 עמ' 177-184.

⁶ יש לעיין בנדון דפדיון הבן ע"י אחר - בכספו של מי מדובר, יעויין פת"ש יו"ד שה ס"ק טז בשם חת"ס ותשובת בעל נתה"מ שבשו"ת חמד"ש יו"ד סי' לב.

לגר"א פשוט שאפשר לפדות ע"י שליח ועוד פשוט לו שאפשר לפדות אפילו ללא שליחות. הגר"א סבור שפדיון הבן כחוב חשיב (וכדמוכח מכך שיש שנכסים משתעבדים לפדיון הבן) ומוסיף: "וכי הפורע חובו של חברו אינו נפטר הלוה?"

(ויש לדקדק בדברי הגר"א שמצות הפדיון מתקיימת ע"י אחר ולא שהחוב 'נמחק' ושוב א"א לקיים המצוה. הגר"א כתב שלכתחלה יותר מצוה באב, אך ברור שגם בנתינת אחר המצוה מתקיימת).

נראה מדברי הגר"א, דלא כפי שהוצג לעיל. יש משמעות לפריעת חוב של חברו, וגדר הדבר כפרעון לכל דבר. א"א לבוא כאן מצד מחילה, שכן מחילת כהן לא תועיל, כיצד מחילתו תסלק חיוב הקיים כלפי כל שבט הכהנים וכיצד תתקיים המצוה באופן זה⁸ (יש לעיין לצד שמחילה הוי כאילו התקבלתי ואין כאן מקומו, כי לשון הגר"א אינו סובל פרוש זה בדבריו).

וצ"ע מה יענה הריב"ש⁹ לראיית הגר"א? מסתבר שהריב"ש יסבור שפורע חובו של חברו אינו מדין פריעת חוב אלא מהני מכח מחילתו של המלוה ולכן כתב הריב"ש שזה לא מהני בפדיון הבן.¹⁰

הגר"א כתב שאפשר לפדות בלא דעת האב ויעויין במחנה אפרים ה' זכיה ומתה סי' ז, שבתוך דבריו כתב: "ואפילו אם האב גילה דעתו דלא ניחא ליה הרי זה פדוי ואין צורך לא לשליחות ולא לזכיה ודומה לפורע חובו של חברו דמה שעשה עשוי".

לעומתו בעל החו"ד בתשובתו הנדפסת בשו"ת חמד"ש יו"ד סי' לב כתב: "וכמו דפשיטא דמי ששלח חברו ליתן צדקה לעני משל שליח דודאי לא קיים המשלח מצות צדקה, וכן במתנות עניים, ה"ה גבי פדיון הבן.

⁷ הסובר שא"א לפדות הבן על כרחו של אב, יסבור שפדה"ב אינו כפרעון חוב בלבד ועיי' פ"ח המובא בקצה"ח רמג לענין פדה"ב ובמאמר הנ"ל בשמעתין.

⁸ המנחת חנוך מצוה שצב והאמרי בינה (דיני פדיון הבן סי' ג) נקטו כדבר פשוט שמחילת כהן לא מהני למצות פדיון הבן. אך עיין קוב"ש לכתובות נו, ב (אות קעז) שנוקט בדעת תוס' שמחילה כן תועיל. (לפי גירסת רש"ל ומהרש"א בתוס' ותמה הקוב"ש דאם כהן אחד מחל מי מחלו שאר כהנים.

⁹ אם כי רבים טענו שלא נמצא כן בריב"ש וזו דעת השואל בלבד והריב"ש לא חשש להשיבו על כך (עיי' גר"א הנ"ל ושו"ת חת"ס יו"ד רצג ועוד).

¹⁰ היה אפשר לומר שהריב"ש יסבור שפדה"ב אינו כפרעון חוב אלא כמקח וממכר וכמשתמע מלשון הרמבם בספר המצות. ועיי' לשון הריב"ש סי' קנו: "...ועוד אפילו לא יהיה אלא שפורע חובו גם זה אסור ביו"ט".

ו. הסכמת הלוח

נמצא שלדעת המחנ"א ייתכן ויועיל פרעון אף בעל כרחו של הלוח. וכך הבין החזו"א (יו"ד קפה) מדברי הגר"א. ועל כך כתב החזו"א: "...וכן בפדיון בנו אם האב מוחה ודאי אין אחר יכול ליתן עבורו בע"כ".¹¹

ז. שוקל את שקלו¹²

והנה יש שהקשו¹³ על האפשרות, שפרעון ע"י אחר מבוסס על מחילת החוב מכך שהתנא כלל יחדיו פריעת חוב למודר הנאה עם 'שוקל את שקלו', ופשוט שלא שייכת מחילה (על ידי הגזבר?) במצות מחצית השקל. אלא שיש מקום לקושיא זו אף למסקנת החזו"א לפיה פורע חובו של חברו פועל מדין ע"כ, ואכן החזו"א שאל כיצד מהני שוקל את שקלו מדין עבד כנעני, וז"ל:

...אבל הרי צריך לזכות להיות שותף בקרבן צבור והכא לא שייך דין עבד כנעני, דהכא אין לו שום יד לזכות לא בקרבנות ולא בשקלים אחרי שהקדישו, אלא שהמקדיש מקרי בעלים, מפני זה שמרשותו באו לרשות הקדש, וא"כ אין מקום להקדיש בעד חברו שחברו יקרא מקדיש.

וע"ש מה שכתב בזה החזו"א. ולאחר שדן כיצד כל שוקל זוכה בחלק בקרבנות הציבור, צידד לומר שההקדש משעבד את עצמו להקנות למקדישים את חלקם בקרבנות, ע"ש.

והנה בתשובתו של בעל החו"ד, הנדפסת בשו"ת חמד"ש סי' לב באר דין זה דשוקל את שקלו בהקדם יסוד שיש בשקלים שני דינים: חובת הגוף, עצם המצוה לתת מחצית השקל. ודין שני - חלק בקרבנות ציבור. לדעתו את הדין השני אפשר לקיים גם על ידי נתינת אחר מדין ע"כ ואם אחר שקל שקלו לא יצא ידי חובת מצות מחצית השקל (ר"ל החלק הראשון וכנ"ל) כי אי אפשר

¹¹ וממשיך החזו"א: "ומה שפורע חוב של חברו שלא מדעתו הוא מחמת זכות ואם מוחה בהדיא ודאי א"א לשלם למלו הבע"כ (של הלוח), ואם המלוה נוטל הרי הוא מוחל החוב בע"כ ואפשר למחול חוב בע"כ של הלוח". ולא חזר כאן על דבריו שאתינן עלה מדין ע"כ.

¹² בכל אזכור של 'שוקל את שקלו' יש לבחון האם מדובר לאחר שכבר תרם (ומדין תורמים על הגבוי ועל האבוד) או לא, עיי' כתובות קח, וברש"י תוס' שם ובנדון בירושלמי ואכמ"ל.

¹³ עיי' שו"ת חמדת שלמה יו"ד סימנים כט-ל, חזו"א הנ"ל, ובקובץ שיעורים עמ"ס קידושין אות לד בשם הגרש"ש.

כיצד אדם פורע חובו של חברו?

לצאת ידי חובת מצות הגוף בנתינת אחר, אבל מ"מ יש לו חלק בקרבנות הציבור.¹⁴ תו"ד החזו"א הנ"ל דלא כדברי החו"ד.

באופן אחר י"ל כך: בסוגיות הש"ס מוצאים אנו חילוקים בין מקדיש למתכפר (מי עושה תמורה ועוד). בנדרים לו מבואר שאדם יכול להקדיש קרבן ע"מ שיתכפר בו חברו.

ח. וכן לענין ממונא

לאחר הבאת אפשרות לקידושין מדין ערב, דין ע"כ ומדין שניהם מסיימת הגמ' בקידושין ז, א 'וכן לענין ממונא'. ר"ל אפשרויות אלו שנזכרו לגבי קידושין מהני גם במקח וממכר. בפשטות דברים אלו נסובו על כל שלש האפשרויות, אך הרמב"ם הביא דין זה של 'לענין ממונא' רק בציוור של דין ערב ולא באופן של עבד כנעני, וכבר תמהו (הר"ן ועוד) וצ"ב מדוע?

בבאור שיטת הרמב"ם יש שהציעו את המהלך הבא:

1. נחלקו, כאמור, הר"ן והריב"ש בפדיון הבן ע"י שליח, ונתבאר לעיל ששרש מחלוקתם הוא האם אדם פורע חובו של חברו או שבעי מחילה.

2. נחלקו הסמ"ע והט"ז חו"מ ר"ס קצ בגדר קנין כסף. ויסוד מחלוקתם האם כסף פועל ככסף קנין או שישודו כסף שיווי, ר"ל דתחילת הפרעון מהווה מעשה קנין. (נפ"מ - לצד שכסף הוא כסף קנין ייתכן ובעי פרוטה מלבד סכום הקציצה). והקשה נתה"מ (באותו סימן) מקידושי אשה דמהני בהו כסף ואין לאשה שיווי וע"כ כסף קנין הוא. והאחיעזר יישב, שייתכן ואף אם במקח וממכר כסף הוא כסף שיווי מ"מ בקידושי אשה ע"כ ענין הכסף כמעשה קנין גרידא (ואף דיליף להו מהדדי). ודלא כאבנ"מ שהעלה ששייך בקידושי אשה כסף שיווי - אין זה שיווי האשה אלא שיווי של הקידושין ואכמ"ל. כיוצ"ב נחלקו ראשונים - לרבי יוחנן, שס"ל ד"ת מעות קונות ולא משיכה, כיצד קונים מטלטין במתנה? ונחלקו בכך תוס' ורמב"ן (חצר/רשות, או שבמתנה אכן משיכה קונה מהתורה).

¹⁴ לפי"ז אין לקיים מצות צדקה או מתנות לאביונים בפורים ע"י נתינת אחר. וצ"ב האם מהני נתינת מתנות לאביונים ע"י הבעל בעד אשתו ואולי מהני דלא גרע מכך שהבעל חייב בקרבנות אשתו (מדאורייתא או עכ"פ מתנאי כתובה).

וצ"ב מדוע לא העלו הראשונים אפשרות לקנין כסף ויצטרך מקבל המתנה ליתן פרוטה עכ"פ עבור קנין? ולנ"ל, אי"נ שקנין כסף יסודו בכסף שיווי שמשעותו תחילת הפרעון, אי אפשר לעשות כן במתנה כי היא ניתנת ללא תמורה ונתינת פרוטה לא תהווה תחילת פרעון ולכן לא תועיל כלל.

3. לאחר הקדמות אלו, עיי בספר שערי חיים (קידושין סי' כ) שר"ל כד: לכסף קידושין, שהוא כסף קנין, מועיל מדין עבד כנעני אבל למקח וממכר שכסף הוא כסף שיווי לא מהני נתינת הכסף מדין עבד כנעני. כשצריך מעשה נתינה מהני מדין עבד כנעני אך לכסף שיווי שיסודו תחילת פרעון אי"א לפרוע ע"י אחר ולכן לא מהני דין ע"כ. וכפי שנקט החזו"א ועוד. מעתה אי"ש שהרמב"ם פסק דין ע"כ רק בקידושי אשה ולא במקח וממכר.

4. הר"ן חלק על הרמב"ם וסבר שמהני דין ע"כ למקח וממכר; כמו כן הר"ן סבור שמועיל פדיון הבן ע"י שליח. וי"ל דאזיל לשיטתו. קיימת אפשרות שאדם יפרע חוב של חברו, כפי שהוצע לעיל בדעת הר"ן ולכן מהני נתינת אחר לפדיון הבן, וכפי שהגדיר הגר"א שפדיון הבן הרי הוא כפרעון חוב ולכן מהני דין ע"כ.

ט. מעשה פרעון אך לא בע"כ

בגמ' ב"מ טו, ב מבואר שיש ב' דעות אם לוקח יכול לסלק בע"ח במעות או לא. וצ"ב, מדוע לא יטען הקונה שהוא רוצה לפרוע חובו של חברו (וממילא יוכל לתת כסף והקרקע שקנה אמורה להשאר ברשותו לכו"ע)? וע"כ דפורע חובו של חברו מהני מדין מחילה ובעי הסכמתו של המלוה וכאן חפץ המלוה בקרקע והלוקח אינו יכול פרעו בע"כ (ולכך בעי הלכה מיוחדת - לסבורים כן - דמצוי לוקח מסלק בזוזי.¹⁵

הגר"ח שמואלביץ (שם) סבור שאין להביא ראיה ממחלוקת זו לנדון פורע חובו של חברו. אף אם מועיל פרעון של אדם אחר פשיטא שלא תועיל בע"כ של המלוה. (הרי שלא חשש הגר"ח שמואלביץ להערת החזו"א שאם פריעת חובו של חברו מהני מדין מחילה לא יועיל בע"כ). ובטעם הדבר באר, שפרעון הלוח בע"כ של המלוה מהני כי נתינה בע"כ שמייה נתינה. והרשב"א בגיטין

¹⁵ כן הוכיח הקוב"ש קידושין אות לד.

עה נקט שנתניה זו מועילה לסלק חיובו של הנותן אך המקבל לא יזכה באופן זה במעות, א"א לזכות אדם בעל כרחו. הלוה עצמו פורע בע"כ כי עצם הנתניה נחשבת לפרעון אבל כשאחר יפרע החוב עצם הנתניה לא תחשב כפרעון כל זמן שהמלוה לא יזכה במעות, ולכך בעינין מדעתו של מלוה. (עוד הוסיף שהאפשרות לפרוע בע"כ של המלוה נובעת מכך שאין באפשרותו של המלוה להחזיק את הלוה לעבדו וטעם זה שייך רק בלוה ולא באחר).

החזו"א, כאמור, סובר שאפשר לפרוע חוב של אחר בע"כ של המלוה וצ"ב כיצד יישב קושיא זו.

אמנם, בעיקר ראיה זו ממ"ד דס"ל דלוקח מצי מסליק ליה למלוה בזווי דמוכח מינה - לכאורה - דאין אדם פורע חובו של חברו בע"כ של המלוה, יש לדחות דכבר חקרו אחרונים בגדר דין זה אם ענינו פריעת החוב או דין חדש (זכות ללוקח ומסתמא מדרבנן הוא) ועיי' חזו"א חו"מ יד, כמה נפ"מ¹⁶ אי אמרינן דהוי פרעון חוב או דין מיוחד ולחזו"א לשיטתו לק"מ. הרי שי"ל דאה"נ אדם אחר יכול לפרוע חוב בע"כ של המלוה ובלוקח יש דין מחודש.

י. לסיכום

ראינו כמה גישות לפרעון חובו של חברו. מהגר"א נראה שיש כאן ממש פרעון לכל דבר. יש שנקטו שא"א לפרוע חוב חברו והכל תלוי במחילת המלוה. יש שהציעו שמועיל להחשב לנתנית הלוה מדין עבד כנעני. הגר"ח שמואלביץ סבור שאף אם יש כאן פרעון הוא נפעל מכח זכית המלוה במעות (ולכן א"א לפרעו בע"כ) אך אי"צ להגיע למחילת החוב, והחוב יפקע מאליו לאחר שהמלוה יזכה במעות.

¹⁶ למשל - הלוה לא יתחייב להחזיר לו מה שהוציא, ואף אם יתנה שאינו אלא הלוה מ"מ יאבד האחריות על הקרקע, ועוד מדוע לא יוכל אותו מלוה עצמו לחזור ולגבות חצי אחר של החוב - באופן שאין בדמי הקרקע כדי כל החוב, ע"ש בחזו"א.